

Батькам учнів 5-9 класів

Загальна ситуація розвитку

Основні новоутворення: прагнення до дорослості, самостійності, активний розвиток самосвідомості.

Домінуючі потреби: у спілкуванні з однолітками, самоствердженні й пізнанні світу, інших і самого себе.

Підлітковий вік – це період статевого дозрівання. Цими процесами обумовлюється багато феноменів різних проявів підлітка. Зокрема, спостерігаються підвищена збудливість нервової системи, нестійкість і суперечливість емоцій, підвищена тривожність, пов'язана зі спілкуванням з однолітками.

Що стосується інтелектуального розвитку, то в підлітковому й ранньому юнацькому віці завершується формування когнітивних процесів. Думка остаточно поєднується зі словом, й утворюється внутрішня мова як основний засіб мислення та організації пізнавальних процесів. Інтелект стає мовним, а мова інтелектуалізованою. Виникає повноцінне теоретичне мислення і йде процес активного формування наукових понять.

Особливості навчання

У підлітковому віці інтелектуальний розвиток можна прискорювати в таких напрямках:

1. Розвивати понятійний шар мислення й мовний інтелект. Цьому сприяє вивчення риторики, що формує вміння планувати та складати публічні промови, вести дискусію та відповідати на запитання.
2. Удосконалювати внутрішній план дій, становленню якого допомагають спеціальні вправи, спрямовані на те, щоб одні й ті самі реальні дії якнайчастіше відбувались не з предметами, а в розумі. Наприклад, уважати «про себе», а не на папері; знаходити шляхи рішення задачі «у розумі». Можна ввести таке правило: «Поки рішення не продумане «у розумі», поки не складений план включених у нього дій і поки він не вивірений на логічність, до практичного рішення приступати не слід. Якщо цим правилом користуватись у стосунку до всіх предметів, то внутрішній план дій буде формуватися значно швидше».

У середній і старшій школі не слід вимагати від учнів механічного запам'ятовування «застиглих» визначень наукових понять. Нехай діти

самі знаходять визначення для них або хоча би передають зміст поняття своїми словами. Наскільки учень може відхилитись від визначення, даного вчителем, – непоганий прийом діагностики його інтелектуального розвитку.

Формування «практичного інтелекту»

Підлітковий і ранній юнацький вік – сприятливий період для формування й розвитку «практичного інтелекту», атрибутами якого прийнято вважати здоровий глузд, кмітливість, інтуїцію та «золоті руки».

Структура практичного інтелекту включає (за Р. Немовим):

- запопадливість як здатність людини у складних життєвих ситуаціях знаходити кілька варіантів рішення проблеми;
- ощадливість (людина у стані знайти такий спосіб дії, що у сформованій ситуації з найменшими витратами призведе до потрібного результату);
- ощадливість як уміння заглядати вперед, передбачаючи наслідки тих чи інших дій, точно визначати результат та оцінювати, чого він може бути вартий;
- уміння швидко й оперативно вирішувати задачі (це динамічна характеристика практичного інтелекту, що виявляється в кількості часу, який проходить з моменту виникнення задачі до її практичного рішення).

Уміння вирішувати практичні задачі багато в чому визначається темпераментом дитини, особливостями її нервової системи й уже придбаним життєвим досвідом. Важливо навчити дитину одного правила: як тільки проблема виникла, необхідно відразу приступати до її рішення.

Можливості для формування в дітей практичного інтелекту у школі: учнівське самоврядування, участь у громадських організаціях і комерційній праці, а також надання самостійності в домашніх справах.

При організації навчального процесу в середніх класах важливо пам'ятати, що головне для дитини в цей період – це спілкування з однолітками. Тому, наприклад, домашні завдання можна давати у групах із 2-3 осіб, що дозволяє враховувати та використовувати дану провідну потребу. Заборона «колективних» домашніх завдань призводить до поголового списування на перервах. У цей період, звичайно, краще використовувати групові форми роботи на уроках.

Особливості виховання підлітків

У психологічній і педагогічній літературі підлітковий вік представлений як найбільш проблематичний і суперечливий. Основне протиріччя корениться в бажанні підлітка бути «як дорослий», мати повну свободу та самостійність, однак батьки, як і раніше, намагаються утримати його в рамках свого контролю, як у дитинстві. Проблеми підлітка підсилюються змінами гормонального тла його організму, тіла й відчуттів, що здійснює додатковий внесок у хитливу поведінку.

Важкі діти і що з ними робити

Зазвичай прийнято говорити про так званих «важких» підлітків. Неслухняних дітей прийнято обвинувачувати («злі наміри», «порядні гени»). Із психологічної точки зору до числа «важких» попадають не гірші, а особливо чутливі й ранимі діти. Вони під впливом життєвих навантажень швидше «сходять із рейок», а тому потребують допомоги, а не осуду. Причини ж стійкого неблагополуччя треба шукати у глибинах психіки, і вона найчастіше емоційна, а не раціональна (Ю. Гіппенрейтер).

Психологічно можна виділити чотири основні причини порушення поведінки дітей:

- боротьба за увагу – неслухняність варто розглядати як спосіб привернення уваги до себе;
- боротьба за самоствердження – діти дуже чутливі до обмеження своєї свободи та до різких заборон;
- бажання помститись – у цьому виявляється образа на батьків;
- утрата віри у власний успіх – це глибоке переживання дитиною власного неблагополуччя. При цьому може спостерігатися зсув даного неблагополуччя: дитина переживає неблагополуччя в одній сфері, а невдачі виникають в іншій (наприклад, не складаються стосунки з товаришами, а в результаті стає запущеним навчання; або неуспіхи у школі провокують конфлікти вдома).

Задача дорослого (батька) зрозуміти, що з дитиною відбувається насправді. Зробити це можна, звернувши увагу на свої переживання та почуття. Якщо дитина бореться за увагу, то дорослий, як правило, відчуває роздратування; якщо дитина протистоїть дорослому, то останнього переповняє гнів; якщо це помста дитини, то дорослий

відчуває образу; якщо ж дитина переживає неблагополуччя, дорослого охоплюють безнадійність і розпач.

Найважливіша психологічна порада батькам і вихователям: не реагуйте у звичний спосіб і не створюйте тим самим порочне коло. На практиці це здійснити досить складно, тому що наші емоції включаються автоматично.

Якщо вашій дитині необхідна увага, то дайте її їй у спокійні моменти, коли ніхто нікому не досаждає (під час гри, спільних занять тощо). Витівки в цей час краще залишити без уваги. Якщо дитина бореться за незалежність, то менше включайтесь у її справи. Якщо ви розумієте, що дитина мстить вам, то спробуйте зрозуміти, за що.

Якщо дитина зневірилась у собі, то зведіть «до нуля» усі свої очікування та претензії до неї. Знайдіть доступний для неї рівень задач й організуйте спільну діяльність, тому що сама вона не може вийти із глухого кута. Постарайтесь не критикувати дитину й шукайте будь-який привід, щоб її похвалити.

Батькам і вихователям варто пам'ятати, що при перших спробах поліпшити взаємини з дитиною вона може підсилити виявлення своєї поганої поведінки, тому що не відразу повірить у щирість їхніх намірів і буде постійно їх перевіряти. Шлях нормалізації відносин із дитиною, яка дорослішає, довгий і важкий. Дорослим у якомусь сенсі доведеться змінювати себе, але це єдиний шлях виховання «важкої» дитини. Головне ж – навчитись переключати свої негативні емоції на конструктивні дії. Підліткову стадію дітей треба вміти пережити.